

UN PAÍS SENSE LLAURADORS?

El declivi de l'agricultura al País Valencià

Manolo Peris

D'uns anys ençà el sector agrari al País Valencià està patint un procés de transformació i evolució radical de totes les seues estructures, tant les de producció agrària en camp, com les de transformació i manipulació i, per descomptat, les de comercialització i distribució. Aquesta evolució s'està produint a una velocitat de vertigen.

L'agricultura tradicional valenciana havia estat conduïda des de temps immemorials per una estructura bàsica fonamentada en la família camperola. En aquests moments, a l'inici del segle XXI, es troba en una posició en què la gran agroindústria de transformació, manipulació i comercialització ha desplaçat el principal protagonista de la història, el llaurador i la família camperola, a un nivell de simple observador de la realitat diària, a qui tot li ve imposat des de fora.

L'ideal de la producció agrària mediterrània, basada en la família camperola, enfront del model de grans explotacions i empreses multinacionals que representa l'agricultura continental europea, o bé la dels socis nord-americans, ha passat d'una situació més o menys idíl·lica en la qual viure de la terra era un fet relativament senzill a una situació en què el fet de ser llaurador representa quasi una actitud heroica.

Sens dubte la situació actual respon a processos d'ordre general que han afectat també la resta d'estats integrats en la Unió Europea. De fet, qualsevol del món més desenvolupat ha patit processos d'industrialització i de terciarització de l'economia que han reduït a nivells mínims la importància econòmica i social del sector primari. Però també és veritat que determinades polítiques de defensa, protecció i desenvolupament del sector agrari, basades en la investigació i en l'enfocament qualitatiu, han permès fer front a les grans amenaces, i salvar un espai per a l'agricultura enmig d'una economia avançada.

Així, convé mirar-se la realitat actual de l'agricultura als Països Baixos, ó be a les regions del centre-nord d'Itàlia, com l'Emília Romanya, on el productor tradicional, el llaurador familiar, ha esdevingut un empresari agrari, el qual té molt clar que per a l'èxit de la seua explotació és tan important el temps que dedica a produir productes de qualitat, com el que inverteix en la millorar la comercialització i transformació dels productes, bé a nivell individual, bé a través de les cooperatives.

Per una altra part, hem de mirar críticament la realitat valenciana, on el llaurador bàsicament no ha pogut fer front als processos de terciarització que està patint el nostre País. Turisme i construcció, units a una especulació de terrenys per tal de fer noves construccions, i les males cotitzacions del producte en fresc que es comercialitza (per cert, d'una manera idèntica a la de fa quaranta anys...), fan que, per a poder trencar la tendència negativa d'abandonament massiu del sector caldria un esforç titànic, unit a una imaginació i inversió sense precedents.

Històricament es pot comprovar que els processos d'urbanització extensa han provocat desplaçaments tant de les produccions com dels productors agraris mateixos. Així, alguns productors tradicionals de les terres de l'Horta de València ha hagut de desplaçar-se cap a les veïnes comarques del Camp del Túria o del Camp de Morvedre en busca de terres més barates que les del seu entorn, al sobrevalorar-se aquesta de

manera fictícia i especulativa com si tota la terra es pogués urbanitzar. També algunes produccions tradicionals de la comarca de la Ribera del Xúquer s'estan desplaçant cap a zones d'agricultura de secà on les explotacions són més grans i on la possibilitat de introducció dels sistemes de rec per degoteig van afavorint grans explotacions en comarques com ara pot ser la Foia de Bunyol on, de moment, la pressió especulativa és inferior.

També cal destacar la situació en què es queden les estructures agràries de manipulació i transformació quan s'implanten macroprojectes urbanístics o industrials. Així, les tradicionals comarques cítriques de la Plana Baixa i Alta de Castelló han perdut superfícies de producció per l'ocupació del territori que ha provocat la implantació massiva de la indústria del taulell que ha generat un procés d'abandó de l'activitat, des de Nules, Borriana i Vila-real, fins a Onda, Betxí i L'Alcora.

No és menys important la desaparició de sòl agrari en benefici de les macroubanitzacions pròximes a la costa, com és el cas de Moncofa, o bé del gran projecte de Marina d'Or, que ha fet pràcticament desaparèixer els conreus dels termes d'Orpesa, Cabanes i Torreblanca. En aquestes situacions, els magatzems de manipulació de les produccions, com ara dels cítrics, es queden sense la producció esperada en el moment que es van planificar. El procés és general, i així per exemple el conreu dels productes agraris a la Marina Alta i Baixa es duu a terme pràcticament com a un plaer i com a record d'un passat agrari, que no com una activitat econòmica bàsica.

Es podria deduir d'aquestes reflexions inicials que el llaurador ha estat una de les principals víctimes de la globalització de l'economia al nostre país.¹ La paradoxa, però, és que la progressiva disminució dels ocupats al sector agrari no com porta una disminució paral·lela de les produccions, i menys encara del volum econòmic que aquest sector genera.

EVOLUCIÓ DEL MODEL DE PRODUCCIÓ AGRÀRIA

Per tal d'analitzar l'evolució del sector agrari, i de la indústria agroalimentària en general, al País Valencià considerarem tres grups de dades i macromagnituds bàsiques². En primer lloc cal determinar el valor econòmic que és capaç de generar el sector agrari, observant l'evolució de les exportacions de producte fresc i del transformat. En segon lloc i no menys important, ens detindrem en l'evolució dels principals cultius agraris a les nostres comarques, per tal de copsar les superfícies que encara augmenten i les que mostren una tendència regressiva. Finalment, analitzarem l'estructura de les explotacions, on el minifundisme i la subdivisió de les terres hi són trets inherents, i l'evolució de la població agrària, de l'empresari agrari, i el fenomen de l'agricultura a temps parcial.

La primer dada que hem d'analitzar és la de producció final agrària, que ens mostra un increment discret però constant des dels anys vuitanta fins l'actualitat. No obstant això, podem observar un cert estancament des de finals dels noranta, al situar-se lleugerament per damunt dels 2500 milions d'euros a l'any. Aquest volum econòmic, tanmateix, ha patit un procés de disminució *relativa* si el comparem amb les magnituds dels altres sectors principals, com ara la indústria, la construcció o els serveis. Així doncs, hem passat d'una importància relativa pròxima al 5 per cent en termes de producte interior brut a preus corrents a meitat dels anys vuitanta, a representar menys del 3 per cent del PIB al País Valencià. Al País Valencià aquesta disminució relativa ha sigut més gran que a la resta de l'Estat, on el producte agrari es troba encara en uns nivells relatius superiors al 4 per cent del PIB.³

Aquesta disminució de la importància relativa del sector, d'altra banda, és molt superior si parlem en termes de percentatge d'ocupació, al haver passat els darrers vint anys d'una estructura sectorial on més d'un 15 per cent de la població valenciana es dedicava a l'agricultura, a la situació actual en que pràcticament tan sols s'hi dedica un 3,5 per cent.

La detenció i disminució relativa de l'increment de la producció final agrària ha vingut acompanyada d'un increment pràcticament del 100 per cent del valor dels consums intermedis, així com de les amortitzacions de les inversions realitzades pel sector, fet no compensat per l'important increment de les subvencions netes de la Unió Europea a les explotacions. Així doncs, la renda agrària ha patit un estancament total des de mitjan dels anys noranta.

Un fet destacat de l'agricultura al País Valencià és el valor econòmic de les principals produccions del regadiu, com ara fruites, hortalisses i cítrics que, amb menys de la tercera part de la superfície de cultiu (només 200.000 mil hectàrees de cultiu de les més de 650.000 que n'hi ha al nostre País), representa un valor afegit de més del 90 per cent de la producció final agrària.

La vocació comercialitzadora de l'agricultura valenciana ha mirat de sempre cap a l'estranger, amb una inclinació cap a l'exportació única al món. De fet, cal destacar que el valor absolut de les exportacions agroalimentàries és superior al de la producció final agrària, fet que indica que *exportem més del que produïm*, al ser les principals empreses exportadores una important via canalitzadora de produccions d'altres comunitats autònomes de la resta de l'estat, o bé fins i tot de tercers països, i fer de pont d'aquests productes, bé en fresc o transformats.

Any rere any, l'exportació agroalimentària representa més d'un 20 per cent de les exportacions totals. Aquesta vocació exportadora és molt superior a la resta de l'Estat, on les exportacions no superen mai la producció final agrària, i a més no representen més d'un 15 per cent del total.

Així doncs, malgrat la imatge negativa que el sector agrari pot tenir quant a importància econòmica o rendibilitat (un tòpic reiterat pels ideòlegs del boom immobiliari), cal destacar el seu gran pes en les exportacions al llarg dels últims anys. Les exportacions agroalimentàries (on es tenen en compte els cítrics, la resta de fruites, les hortalisses, els vins i els sucus de fruita, etc.), superen alguns mesos de l'any (fonamentalment els d'hivern, afavorit per les campanyes cítriques) el primer sector exportador, que ve encapçalat per l'automòbil. I cal destacar també que el volum de les exportacions agroalimentàries van desplaçar del segon lloc als productes ceràmics i del taulell.⁴

Aquest fet pot explicar l'estabilitat en la producció, transformació i comercialització de les espècies vegetals al País Valencià, fonamentalment pel que fa als cítrics ja que, a pesar de ser un sector amb una rendibilitat econòmica en qüestió, ens trobem amb un nivell d'exportacions molt superior a sectors de la indústria tradicional valenciana com ara el tèxtil, la sabata, el moble o el joguet. D'altra banda, l'agricultura implica una economia clarament social degut a l'enorme disgregació i repartiment de les terres. Són pocs els que viuen al cent per cent del sector agrari, però molts els qui en reben una "rendeta", i també són molts els qui hi treballen indirectament. Aquest repartiment de la riquesa fa del sector agrari la base per a l'activació fonamental de les economies domèstiques de determinades comarques, com ara poden ser el conjunt de la Ribera del Xúquer, el Camp de Túria o la Plana a Castelló.

A més a més, cal destacar que l'increment en el volum econòmic de les exportacions agroalimentàries ha estat altíssim des de la integració d'Espanya com a

membre de la Unió Europea, l'any 1986, multiplicant per quatre les dades inicials. Així doncs, ens trobem davant d'un sector on els nivells de rendibilitat per al productor de base són cada vegada menors, però on cada vegada es mou un volum econòmic superior, i que representa un percentatge de les exportacions cada vegada més elevat, amb un increment de més d'un 5 per cent l'any des de mitjan dels vuitanta.

Un fet destacat és l'evolució dels conreus, que ha dut a una especialització en productes que necessiten menys mà d'obra, compatibles amb el fenomen tan estès a casa nostra de l'agricultura a temps parcial. Avui es conrea tan sols un 20 per cent dels cultius d'horta que es treballaven cap a 1985, fet que representa per un costat el desplaçament d'aquest conreus cap a zones d'agricultura més intensiva, que segueixen un model productiu basat en hivernacles similar al dels Països Baixos, com es veu a la costa d'Almeria, i per un altre, l'abandó de cultius més intensius en mà d'obra per uns altres que són perfectament compatibles amb la modalitat de treball agrari a temps parcial, com ara poden ser els cítrics. Com a exemples més clars d'aquesta disminució de superfície podem observar com de més de 13.000 hectàrees de cultiu de la carxofa que hi havia als anys vuitanta, avui se'n treballen tan sols una mica més de 3000 hectàrees. Per un altre costat, i en el cas de les cebes s'ha passat de vora 10.000 hectàrees a menys de 1000, amb una disminució pròxima al 90 per cent de la superfície. De la mateixa manera podríem continuar amb el cas de l'enciam, del melonar, de les tomaques (concentrades en tres zones molt limitades, com són Benicarló, el Perelló a València, o els voltants d'Elx i Mutxamel a Alacant), dels pimentons, les bajoques, etc...⁵

Podem fixar en tres les causes essencials de l'abandó o pèrdua dels principals cultius d'horta al País Valencià i les possibles conseqüències que a llarg termini podria tenir aquest fet. Per un costat, i com ja s'ha assenyalat, hi ha el fet del desplaçament dels principals cultius d'horta cap a terres d'agricultura més intensiva sota hivernacles, com ara poden ser la zona de El Ejido a Almeria, o determinades comarques de Múrcia. Aquests sistemes de cultiu de major productivitat amb majors necessitats de mà d'obra, però de produccions, en principi, d'inferior qualitat, han desplaçat totalment la producció de les zones tradicionals d'horta cap a comarques com ara el Maresme a Catalunya, les terres de l'Ebre, o les comarques productores de Múrcia. Aquest desplaçament de les produccions s'ha esdevingut de manera paral·lela amb un increment de les importacions de països tercers perquè les empreses de comercialització han optat per l'estratègia de tenir qualsevol tipus de producte tots els mesos de l'any, amb la consegüent pèrdua de nivell adquisitiu per al productor tradicional al disminuir en gran manera les cotitzacions de tots els productes a peu de camp, fet que elimina de la competició al productor tradicional.

L'abandó d'aquests cultius d'horta molt més intensius i amb unes necessitats de mà d'obra molt elevades en favor de cultius que permeten l'agricultura a temps parcial, com ara els cítrics, és palès per exemple a l'Horta Nord, on es pot observar com el sistema productiu que dóna nom a la comarca pràcticament ha desaparegut en favor del cítric. Aquesta transformació del paisatge és causa i alhora conseqüència d'un relleu generacional pràcticament inexistent. De fet, els professionals de l'agricultura que han viscut de les seues produccions a les zones de l'Horta de València i que s'han jubilat han optat, bé per realitzar plantacions de cítrics o bé per l'arrendament de les terres a uns altres llauradors. En pocs casos (tot i que amb el temps aquesta situació ve incrementant-se d'una manera exponencial) s'ha produït l'abandó total de les terres en espera de una possible reclassificació del terreny. La mateixa situació la trobem en casos d'herència de terres de pares a fills quan aquests no es dediquen d'una manera professional a la terra. Aquests no volen complicacions, maldecaps, ni problemes, i

aposten per les plantacions de cítrics en el cas de voler continuar amb la terra, i no optar per l'abandó de la mateixa.

La tercera causa, tot i que per a molts podria ser-ne la primera, del declivi de conreus, rau en l'aclaparador procés especulatiu que s'està patint al voltant de les principals zones d'horta al País Valencià. Tenint en compte que un preu raonable per a la producció agrària pot estar al voltant dels 3000 euros per fanecada⁶ (una mica més de 35.000 mil euros per hectàrea), ens trobem davant situacions on se'ls ofereix als propietaris de la terra més de deu i fins i tot cent vegades aquests preus. Es fa evident que davant una oferta de més de 100.000 euros per fanecada (o, encara, de 200.000, i fins i tot 500.000 euros per fanecada, com s'han pagat a la zona del "Manhattan" de Cullera, o a la Ciutat de les Arts i les Ciències de València), a qualsevol productor agrari li resulta molt i molt difícil, per no dir impossible, no cedir.

Damunt, aquestes especulacions no es fan quan el terreny ja està reclassificat, quan valors d'entre 150 i 500 euros per metre quadrat poden ser els que ens trobem actualment al mercat, sinó que es fan abans i es permet al llaurador continuar treballant les terres fins que la maquinària urbanitzadora actue definitivament. En aquest procés, el llaurador pot mantenir les collites durant uns quants anys més (de vegades cinc o més anys).

En aquest moment, i si ens aturem a analitzar i comparar la disminució de superfície de cultius hortícoles amb l'increment d'altres tipus de ús de la terra ens podem portar una bona sorpresa. D'ençà de l'any 1985 s'han perdut més de 45.000 hectàrees de cultiu d'horta al País Valencià, i en teoria la gran majoria ha estat transformat en cultiu de cítric. Doncs bé, al llarg del mateix període, la superfície no agrícola (el que suposa el sol urbà, i les infraestructures de transport com ara carreteres, vies de tren, etc.), s'ha incrementat en més de 30.000 hectàrees. És evident que no tot el sol urbà ha estat ocupant terres d'horta, ja que cada vegada s'està construint més i més a les comarques d'interior, però sí que podem afirmar que un gran percentatge d'aquestes noves construccions s'han fet sobre les terres més fèrtils de què disposem, les procedents de les aportacions al·luvials del quaternari, i de l'erosió transportada pels rius al llarg dels segles, com són les hortes de València, Almenara, Benicarló, el sud d'Alacant, a la comarca del Baix Segura o, també, ara, sobre les millors terres de marjal que es podien aprofitar per al cultiu d'hortícoles.

Tornant a l'evolució dels principals conreus, i centrant-nos en el cítric, podem observar un increment de vora 20.000 hectàrees des dels anys vuitanta, per a estancar-se en les 190.000 hectàrees actuals. Dins de l'especialització productiva del cultiu del cítric si que s'ha observat una clara regressió de les plantacions de taronges (que als anys vuitanta i noranta suposaven la gran majoria del conreu), en favor de les mandarines i clementines, en principi amb un mercat més receptiu. Al llarg dels pròxims anys veurem sens dubte afermar-se una tendència regressiva en la superfície del cultiu del cítric en favor de terres menys explotades i amb possibilitat d'organitzar una citricultura més rendible, com ara les comarques d'interior de Múrcia, o bé els dos extrems d'Andalusia, des d'Almeria fins a Huelva. Pel que fa als fruiters no cítrics, observem un increment de més de 25.000 hectàrees en l'ametller, que ha ocupat fonamentalment la terra abandonada de garroferes (més de 35.000 mil hectàrees), o bé la de vinya (més de 40.000 hectàrees abandonades des dels anys vuitanta). Els altres fruiters de regadiu es troben totalment estancats (com ara la bresquilla o prèsec i la nectarina), o bé en clara regressió (pruneres, i albercocs delimitades pràcticament a la Vall d'Albaida i la Costera, i les pomes, cultivades bàsicament a l'Alt Vinalopó i les peres que han desaparegut del seu passat conreu a la pràctica totalitat de marjals). Per un altre costat, resulta interessant comprovar com ara l'especialització productiva, de transformació i

de comercialització han dut al reconeixement d'algunes espècies que abans eren anecdòtiques, com ara el cirerer (a l'anomenada muntanya d'Alacant i amb denominació d'origen, ha sabut i pogut diferenciar-se d'altres zones productores), el nespre (delimitat pràcticament a Callosa d'En Sarrià, i Altea, i amb denominació d'origen, domina el 80 per cent de la comercialització del nespre a Europa), el caqui (que a la comarca de la Ribera del Xúquer està sent una alternativa vàlida al cítric per la seua facilitat de cultiu, i comoditat de transport de les varietats actuals), i finalment el magraner (limitat al Baix Vinalopó, on es produeix la gran majoria del cultiu al nostre país).

Finalment, cal destacar l'olivera que, amb vora 100.000 hectàrees distribuïdes al llarg de totes les comarques d'interior, permet mantenir uns ingressos molt necessaris en zones sense moltes més alternatives que els fruits secs i la vinya. Cal subratllar que aquests conreus són els que més suport tenen de les polítiques agràries de la Unió Europea, al disposar d'unes dotacions pressupostàries superiors fins i tot que fruites i hortalisses.

Tornant al nostre guió, ens fixarem ara en l'estructura de les explotacions agràries valencianes. Ja hem dit que fets com el minifundisme i la parcel·lació són trets inherents a la nostra realitat. Al País Valencià ens trobem amb més de 225.000 explotacions agràries dividides en més d'un milió de parcel·les, fet que ens indica que cada explotació té un mínim de quatre parcel·les. Aquestes dades i l'extensió de les parcel·les mostren grans variacions comarcals. Mentre a la Safor la dimensió mitjana de la parcel·la seria de tres fanecades (vora 2000 metres quadrats), al Camp de Túria s'incrementa a sis fanecades per parcel·la (més de 5000 metres quadrats).

L'envelliment de la població agrària és una dada que cal considerar: més d'un 60 per cent dels titulars d'explotacions agràries tenen més de cinquanta-cinc anys (vora un 35 per cent en tenen més de seixanta-cinc), i només un 12 per cent dels titulars agraris tenen menys de quaranta anys, edat en què encara té vàlidesa el concepte de jove llaurador. D'altra banda, avui només un total de 75.000 persones es dediquen al sector agrari, cosa que representa vora el 3,5 per cent de la població ocupada total.

El fet cabdal de l'agricultura a temps parcial al País Valencià ve demostrat perquè només un 10 per cent dels titulars d'explotacions agràries dedica més del 50 per cent del temps anual de treball a la seua explotació (bé siga en propietat o bé en forma d'arrendament o cessió). Això suposa que només 20.000 de les 210.000 explotacions són menades per titulars que es dediquen a treballar la terra d'una manera principal. Fins al 80 per cent de titulars (més de 160.000) li dediquen menys del 25 per cent del temps laboral a la seua explotació. Aquest fenomen de l'agricultura a temps parcial comporta aspectes negatius i d'altres, en principi, de positius. El principal problema és que la minva del temps que es pot dedicar a la terra, fa baixar també el nivell de qualificació del propietari agrari, amb conseqüències tan negatives com ara l'obtenció de collites d'inferior qualitat o, la mala aplicació de les matèries actives emprades per a cada conreu en cada moment per al control de plagues i/o malalties. Cal reconèixer que avui el mercat és molt exigent, i demana productes d'elevada qualitat organolèptica i, que respecten la seguretat alimentària per al consumidor, assegurant en tot moment l'absència de residus de fitosanitaris. Aquesta seguretat alimentària, que ha de ser certificada en tot moment, ha d'estar conduïda i guiada per professionals que estiguen al dia de totes les novetats tècniques i, cada dia més, legislatives.

D'altra banda, el fet de l'agricultura a temps parcial ha pogut resultar positiu per a determinades empreses, com ara les cooperatives agràries, al acabar oferint dins dels serveis als seus associats la possibilitat de gestionar les parcel·les des de la plantació fins la collita. És amb aquesta manera de treballar que las cooperatives agràries poden

certificar les produccions dels seus associats, al estar tutelades i dirigides per professionals de l'agronomia. La cooperativa agrària passa a ocupar el lloc que ha deixat el llaurador al no poder viure directament de la terra, i per tal d'evitar possibles problemes en la gestió tècnica de les seues parcel·les per falta de professionalitat.

Ara bé, aquest paper reeixit que les empreses de gestió del camp estan fent per tal d'intentar mantenir els nivells productius a les diferents comarques, i evitar la desaparició de gran part de la superfície agrària, no ha estat seguit de igual manera per les plataformes de comercialització, que han demostrat any rere any la seua ineficàcia i fins i tot, incompetència en la gestió. Difícilment pot mantenir-se un sector en el qual més de 800 operadors ofereixen a un mercat controlat per unes poques empreses (i on la unió de la gran distribució europea, encapçalada per Eurep, canalitza la majoria d'operacions comercials) els mateixos productes, fent-se lògicament la competència entre ells mateixos. De fet, trobem moments de les campanyes en què, sense haver-hi un excés de producció de determinades varietats, la gran abundància d'operador fa que s'estenga una percepció falsa que hi ha un excés de oferta, situació aprofitada de manera descarada per la gran distribució per a comprar les collites *a resultes*, un concepte econòmic mai vist en cap altre sector, i que es pot definir com aquell sistema en el qual cobraràs les collites al preu a què un tercer siga capaç de vendre, i una vegada descomptades les seues despeses.

Fet i fet, i després d'aquesta panoràmica de l'agricultura valenciana, podríem dir que ens trobem davant d'un sector que cada vegada factura més diners, i que es capaç d'incrementar a un ritme molt elevat la seua capacitat i vocació exportadora, la qual cosa que ens duria a la conclusió que *no és un sector en crisi* (un sector en crisi no pot mai anar a més). Per un altre costat, la base de la producció agrària, conformada per la superfície agrària conreada, i el productor mateix, el llaurador, van disminuint d'una manera constant al llarg dels anys, a una velocitat de vertigen que, de moment, no n'hi ha qui puga (o el vulga aturar). Ens trobem doncs davant d'una paradoxa: un sector que va a més, però que té una base molt dèbil, i que tendeix a desaparèixer. Ja n'hem fet esment, bé que de manera sumària, de les possibles causes d'aquesta desaparició: minifundisme i parcel·lació excessiva, fenomen de l'agricultura a temps parcial, envelliment de la població, escàs relleu generacional, ineficàcia de les estructures de producció i comercialització, etc. Tot això unit al baix interès i intensitat amb què el govern autonòmic ha demostrat cap al sector, prioritzant altres activitats, com ara els serveis o la construcció, estan deixant l'agricultura al País Valencià en un lloc que no li correspon, per història, tradició i potencial.

REPTES I NOVES FUNCIONS DE L'AGRICULTURA AL PAÍS VALENCIÀ

En aquesta situació que hem descrit es troba l'agricultura al País Valencià, i és amb aquest rerafons que volem analitzar els reptes i noves funcions que la societat li demana a l'agricultura. Cal destacar d'entrada que tots els reptes i els nous plantejaments que se li demanen, o millor dit, se li exigeixen a l'agricultura, passen per assegurar una sostenibilitat en les produccions tant a nivell social, com ambiental i, evidentment, que puga garantir la viabilitat econòmica des del punt de vista del productor. Tots aquests conceptes han anat integrant les últimes gran reformes de la Política Agrària Comuna (la PAC) que, tot s'ha de dir, representa pràcticament el 50 per cent de les despeses totals de la Unió Europea. Així, des de la Reforma de la PAC impulsada per Mc Sharry al 1992, amb la introducció de les mesures d'acompanyament, com els programes agroambientals, passant per l'Agenda 2.000, on el desenvolupament

rural passa a ser el segon pilar de la PAC, desmarcant-se dels vells conceptes de preus i mercats, fins l'actual reforma del 2003, on conceptes com la condicionalitat mediambiental que cal complir per a rebre les ajudes, o el desacoblament mateix de la producció amb aquesta finalitat, i la seguretat alimentària, i el compromís amb el territori, són els fonaments que han desplaçat els vells idearis que primaven la producció per tal d'assegurar l'abastiment alimentari de la Unió Europea.

Sí que és ben cert que molts d'aquests conceptes integrats i assumits com a propis pel model agrari europeu han estat indirectament imposats com a contrapartida per tal de poder participar de les negociacions comercials internacionals dins de la Organització Mundial del Comerç (OMC), on els ajuts directes o indirectes que podrien, de qualsevol manera, distorsionar el mercat, hi són totalment prohibits. Així, ja no hi ha futur per a cap ajuda directa al preu del producte, i menys encara per ajudes destinades a l'eliminació de determinades produccions (la societat no compren com es poden destinar milions d'euros a destil·lar alcohol a partir de vi, o a retirar fruites i cítrics per a eliminar-los del mercat). És en aquesta línia on s'hauran d'observar les polítiques de suport a l'agricultura, transformades en polítiques territorials, socials i, fonamentalment mediambientals. Es dibuixa avui un model europeu de producció agrària basat en la família tradicional, en la diversificació d'activitats i en la multifuncionalitat que del seu treball es despren, enfront del model americà de grans extensions i explotacions.

Així, ens trobem davant d'un moment històric en què la Unió Europea, la societat europea en general, no li demana les mateixes funcions al productor agrari, al llaurador tradicional que les demanades en un principi. Ja no es poden limitar a produir aliments a baix cost i assegurar l'autoabastiment alimentari, que és, per un altre costat, irrenunciable. És el moment de produir oferint a la societat uns altres valors que sobrepassen en gran manera els merament productius, com ara poden ser el respecte mediambiental (cal recordar que l'agricultura s'encarrega de gestionar fins a un 40 per cent del territori al nostre País), els compromisos socials, i els territorials.

Quatre són els principals gran reptes que se li presenten al sector agrari, per un costat, i a la societat en general per un altre. El primer és el repte polític i econòmic, on la modernització del sector i la competitivitat han d'anar paral·lelament i de la mà de les polítiques de suport, no ja d'uns sectors productius, sinó més bé d'unes polítiques d'equilibri territorial. El segon té a veure amb els compromisos socials entre el productor agrari i la resta de la societat, i a l'inrevés. El tercer pilar està condicionat pel respecte mediambiental, és a dir per la producció agrària sostenible, procurant fer compatible la producció agrària i la protecció del medi ambient. Finalment, i no menys important, hi ha el compromís territorial, que implicaria buscar l'equilibri i evitar els greus conflictes d'especulació en la terra. Cal definir i limitar d'una vegada per totes els usos del territori.

Analitzant aquests reptes, i tenint en compte que el primer és la sostenibilitat econòmica, resulta bàsic incidir en una sèrie de punts si es vol un món rural, i en concret agrari, viu i en constant evolució. Per tal d'assegurar una sostenibilitat econòmica per al productor, la modernització és bàsica per mantenir uns nivells de rendes justos i equilibrats. La modernització del sector no ha de limitar-se als conceptes tradicionals de modernització d'explotacions i d'estructures agràries. Així, per a poder incrementar la competitivitat són més urgents mesures d'investigació, desenvolupament i innovació, centrades en la producció agrària al camp, però sobretot, en la manipulació i transformació de les produccions al magatzem i, evidentment, la posterior comercialització i disposició dels productes al mercat, dirigits al consumidor. Aquestes mesures de millora de la competitivitat de la producció agrària una vegada els productes han eixit del camp (que és on realment s'obté al valor afegit) resulten necessàries, amb

l'objectiu d'integrar les diferents xarxes de comercialització de base social en unes plataformes estables que puguen parlar de tu a tu a la gran distribució. En la mesura en què el productor agrari de base capaç d'apropar-se i disminuir la distància que li separa de la distribució comercial, i del mercat destí, podrà mantenir les explotacions en base al valor afegit de la producció. Un exemple ben clar ens l'ofereix el món del vi, ja que el raïm a partir del qual es produeix el vi té un valor aproximat que resulta inferior al 20 per cent del preu final de l'ampolla que compra el consumidor. Així, totes les empreses agràries que es dediquen a la producció de vi i que es defensen bé al mercat són aquelles que poden assegurar una oferta de vi en ampolla adequada.

Reflexionant en aquesta mateixa línia, i pel que fa als reptes que se li demanen a les polítiques agràries, resulta bàsica la integració de les polítiques agràries de la Unió Europea, en el marc global de l'OMC, evitant la crítica internacional que des de determinats àmbits se li fa a la Unió Europea pel fort finançament que realitza cap a un sector que competeix, de manera il·legítima en determinats casos, amb els produccions de països del Tercer Món. No resulta lògic per a cap organització no governamental que, per exemple, a Zimbabwe siga més barat per als seus habitants la compra de llet de vaca d'origen europeu, que no la produïda pels seus propis pagesos. Així mateix, no es pot admetre que només un 20 per cent de les explotacions de la Unió Europea reba més del 80 per cent de les ajudes de la PAC.

En la mesura en la que la mateixa Unió Europea siga capaç de transformar aquestes polítiques de suport i recolzament sectorial en vertaderes polítiques socials, territorials i mediambientals, ja no seran qüestionades per la societat en general, i per les organitzacions no governamentals en particular.

Un punt essencial és la part que li pertoca a l'administració valenciana, que amb competències totals en matèria d'agricultura, és la responsable de les polítiques de suport al sector. Els compromisos socials impliquen un increment important en les relacions i en el diàleg que ha d'existir entre el món agrari i rural, i la societat en general. Serà d'aquesta manera que es legitimaran els ajuts a l'agricultura. Aquest diàleg ha de traduir-se en un increment de les produccions de qualitat, del consum de productes tradicionals i locals, d'agricultura ecològica o producció integrada, i de productes transformats amb un origen localitzat. De fet, el compromís ha d'anar molt més enllà de la producció d'aliments, insistint en la capacitat que per a evitar determinades malalties (fonamentalment les cardiovasculars) tenen els productes vegetals, ramaders i de la pesca, tant frescos, com els transformats. Conceptes com el que pot representar l'organització *Slow-Food*, amb l'objectiu de repensar el que mengem, donant-li la importància que l'alimentació de qualitat té per a la salut i el desenvolupament personal i de la societat. És en aquesta línia on el model de producció agrària descansa en conceptes com l'origen de la producció, i on els consells reguladors de les diferents denominacions d'origen haurien de ser la base per a assegurar el manteniment de les diferents produccions.

En tercer lloc, cal destacar la sostenibilitat mediambiental, com a base de les futures produccions, i amb l'objectiu d'assegurar unes estructures de producció agrària ecocompatibles. És en aquest punt on els aliments obtinguts a través de tècniques agràries basades en l'agricultura ecològica, o en els sistemes de producció integrada han de tenir cabuda. Finalment, el repte i compromís territorial resulta fonamental per tal de concretar, reduir i limitar les funcions del territori desmarcant les superfícies que poden ser susceptibles d'urbanització d'aquelles terres que han de tenir una vocació agrària clara. Amb aquestes definicions, el fenomen especulatiu del terreny hauria de disminuir dràsticament, per tal de aportar estabilitat en el temps als empresaris agraris que apostaren pes les produccions de qualitat. Així doncs, ens trobem amb un sector

productiu en precari, però amb gran potencial, i al qual la societat en general li exigeix una sèrie de requisits que haurà de ser capaç d'afrontar amb èxit al llarg dels pròxims anys si vol continuar sent (encara que necessàriament d'una altra manera) el que va ser, i que no és una altra cosa que la base econòmica del nostre país.

EL FUTUR DE L'AGRICULTURA AL PAÍS VALENCIÀ

Ens trobem davant d'un moment crític i decisiu per al futur de l'agricultura i del sector agrari en general, en el qual cal definir el model de producció agrària que volem per al futur del nostre País. Bàsicament hom pot triar entre dos models, que podem definir com el de l'agri-cultura, i el de l'agro-producció.⁷

Podem optar com ja s'ha fet en altres zones, pel model agrari basat en l'agroproducció, on la producció d'aliments a baix cost és l'únic que importa, sense tenir en compte conceptes connexos com ara la sostenibilitat ambiental, o la del productor. D'aquesta manera, grans explotacions amb un nivell de tecnificació molt elevat assegurarien unes produccions equilibrades. Seria el model continuista de la revolució verda, amb un grau d'investigació molt elevat quant a les llavors i varietats emprades, obtingudes a través de tècniques d'enginyeria genètica.

Aquest model, basat en les grans explotacions deixa de banda al productor de base, al llaurador, i en fa un imaginari del passat, convertint la importància antropològica, cultural i social que l'agricultura té en un vell vestigi històric del passat.

Tot s'ha de dir: aquest model és el majoritari i el més reeixit ara com ara, però que com a contrapartida no té en compte el territori on es desenvolupa, provocant grans migracions de persones i de produccions. Així, d'igual manera que ha ocorregut al nostre país, amb el consegüent desplaçament dels nuclis i centres de producció cap a altres zones, pot ocórrer en la realitat productiva a tota Europa, convertint-se països tercers, com ara el nord o el sud d'Àfrica, els països de Sud-amèrica, o bé els de l'est asiàtic, liderats per la Xina, o bé el continent oceànic, en el rebost de la "vella Europa", amb capacitat per competir amb nosaltres en preu i en qualitat.

Per un altre costat, podem optar per un model basat en l'agri-cultura, on els aspectes ambientals, socials, econòmics i de sostenibilitat són prioritaris enfront dels conceptes tradicionals d'agroproducció que han quedat envellits pel propi èxit i fracàs de la denominada revolució verda. En aquest model, la peça bàsica la representa el productor, el pagès, el llaurador, que, al tenir un tracte i un contacte directe amb la terra, i amb una cultura heretada de temps històrics, però amb la capacitat i la tecnificació que li dóna l'aposta decidida per la recerca, la investigació, i les produccions de qualitat, fan d'ell un engranatge fonamental per a assegurar la transmissió d'un vell ideari d'agricultura com a base de la societat valenciana, en la seua importància econòmica per un costat, però sobretot ecològica, social i antropològica.

Així doncs ens trobem, també en aquest aspecte de la realitat, davant una tria decisiva. La reflexió i el debat social haurien de ser intensos, perquè cal assentar les bases per al futur de les pròximes generacions de valencians. Serà possible un país sense llauradors? És evident que sense agricultura no és possible un país, però el que hem de reflexionar és si és possible un País Valencià sense llauradors. Si el nostre País és el que és per l'agricultura, que serà d'ell el dia que no n'hi hagen llauradors?

Manolo Peris (València, 1.973) és enginyer agrònom, especialista en polítiques agràries i desenvolupament rural. Actualment és responsable tècnic del sector de l'oli d'oliva de la Federació de Cooperatives Agràries de la Comunitat Valenciana (FECOAV).

---

¹ Josep Fontana, a *La construcció de la identitat. Reflexions sobre el passat i sobre el present*, Barcelona, Ed. Base, 2005.

² J. Honrubia "El sector agrari", a *Economia espanyola i del País Valencià*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2005.

³ Dades de la Conselleria d'Agricultura (Informe del sector agrari valencià), i del Ministeri d'Agricultura (Evolució de les macromagnituds agràries a Espanya)

⁴ Quadre I i II: Direcció Regional de Comerç a València, i Direcció General de comerç Exterior del Ministeri d'Economia

⁵ Quadre II: Evolució de les terres dels principals conreus

⁶ Una fanecada de l'horta de València són 833'3 m². 12 fanecades fan una hectàrea.

⁷ Vegeu notes de N. Errando "Reflexions al voltant del futur de la nostra agricultura"